

Cetatea Cavalerilor

Fondator Col. r. Dr. Constantin MOSINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

ÎNFIINȚAREA ȘI EXTINDEREA NATO X. ÎNTRE DOUĂ PUCIURI

Prof. Dr. Tiberiu TUDOR

Prima umilire a lui Gorbaciov

După eșuarea loviturii de Stat din 18-21 august 1991 de la Moscova, toate organismele unionale ale URSS, care trecuseră timp de trei zile sub autoritatea Comitetului de Stat pentru Starea Excepțională, erau paralizate. Dimpotrivă, la Casa Albă, Elțin asigurase, sub asediu, funcționarea organismelor de conducere ale RSFSR și, la 23 august, Sovietul Suprem al RSFSR se afla în sesiune de lucru.

Cea mai importantă problemă discutată (și disputată) a fost cea a decretelor semnate de către Boris Elțin, ca președinte al RSFSR, în perioada puciului. Gorbaciov a spus că este de acord cu legalitatea acestora pentru conjunctura în care au fost emise. Elțin a cerut confirmarea lor printr-un decret al lui Gorbaciov, ca președinte al Uniunii. Gorbaciov s-a eschivat. Elțin a insistat, cu fermitate: "Am pus într-o mapă toate decretul și rezoluțiile pe care le-am adoptat la Casa Albă în timpul asediului. Vă predau această mapă, acum." Acest episod nu are în stenograma sesiunii Sovietului RSFSR expresivitatea celor câteva stopcadre care l-au immortalizat: Elțin arătând vehement, vindicativ, spre documente, în fața unui Gorbaciov derutat, aproape timorat.

Duelul politic final Elțin – Gorbaciov

În Sovietul Suprem al RSFSR

La Congresul IV al Deputaților Poporului

Peste câteva zile, Elțin nu se mai formalizează. Urmează o cascadă de decrete prezidențiale prin care RSFSR își adjudecă proprietatea asupra tuturor întreprinderilor și instituțiilor unionale aflate pe teritoriul RSFSR, inclusiv asupra instituțiilor guvernamentale unionale. La 25 august, toate proprietățile Partidului Comunist de pe teritoriul RSFSR devin proprietăți de stat ale RSFSR. În octombrie, RSFSR încetează finanțarea ministerelor unionale, cu excepția Ministerului Apărării, Ministerului Comunicațiilor și a Ministerului Energiei Atomice. La 6 noiembrie Elțin dă un decret de desființare a Partidului Comunist al RSFSR. Toată puterea centrală este golită de conținut.

La începutul lui septembrie s-a desfășurat ultima sesiune, extraordinară, a Congresului Deputaților Poporului din URSS. La 5 septembrie Congresul s-a autodizolvat, după ce a aprobat legea privitoare la organele provizorii ale puterii de Stat care vor funcționa până la semnarea noului Tratat Unional. În toamna lui 1991 puterea de facto a fost exercitată de către nou înființatul Consiliu de Stat al URSS, format din președintele Uniunii, Mihail Gorbaciov, și liderii republicilor care doreau să intre în noua Uniune (președinți de republici sau președinți ai Sovietelor Supreme republicane).

În ceea ce privește republicile, lucrurile erau clare. În noua formă a Uniunii, care urma să fie definită printr-un tratat politic, Tratatul Unional, vor fi incluse numai acele republici care o doresc. Țările Baltice, Georgia, Moldova și Armenia își precizaseră poziția încă înainte de puci – nu participaseră la lucrările de elaborare a Tratatului Unional și boicotaseră referendumul pentru păstrarea Uniunii. Gorbaciov și noua conducere a URSS acceptaseră aceste pierderi, teritorial minore, ale fostului Imperiu

Sovietic. Rămăneau în calcul cele trei republici slave, cele cinci islamice, din Asia Centrală, și, dintre Transcaucaziene numai Azerbaidjanul – în total nouă. Numărul acestora s-a redus treptat, în primul rând datorită faptului că elitele locale, republicane – fosta nomenclatură sovietică – prinseseră gustul independenței.

2. Parada independențelor

A urmat „parada independențelor”. Două republici își declaraseră independența înainte de puci (Lituania la 11 martie 1990 și Georgia la 9 aprilie 1991). Estonia și Letonia și-au declarat-o în timpul puciului, la 20 și 21 august. La 24 august Rada ucraineană (Parlamentul, încă Sovietul Suprem al RSS Ucrainene) a votat **Actul de independență a Ucrainei** și a anunțat un referendum pentru confirmarea lui. Consensul a fost unanim; primul secretar al Partidului Comunist al RSS Ucrainene a declarat că „ar fi un dezastru pentru PC RSS Ucraina să nu sprijine independența.” La 25 august Sovietul Suprem al RSS Belarus a anunțat **Declarația de Suveranitate**. La **27 august Sovietul Suprem al Republicii Moldova a declarat independența republicii față de Uniunea Sovietică**. În noiembrie 1991 singurele republici care nu-și declaraseră independența rămăseseră Federația Rusă și Kazahstanul, independența Ucrainei urmând să fie confirmată prin referendum, la 1 decembrie.

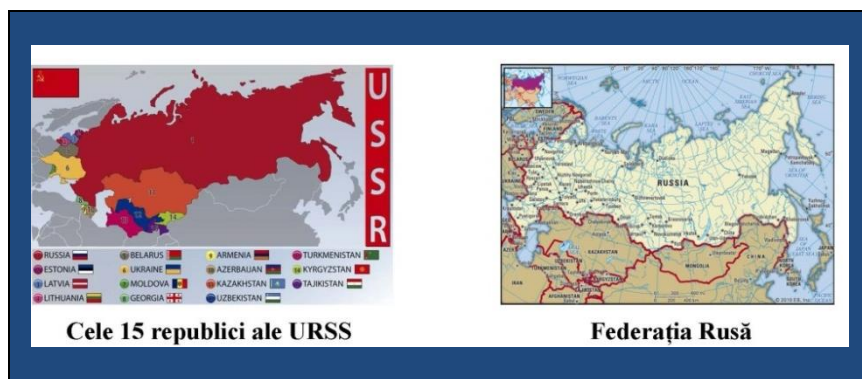
În aceeași perioadă s-au intensificat mișcările secesioniste din diversele republici. Înainte de puci își declaraseră independența: Abhazia (față de Georgia, la 25 august 1990), Transnistria (față de Moldova, la 2 septembrie 1990); în zilele puciului Găgăuzia (față de Moldova, la 19 august 1991); după puci Nagorno-Karabakh (față de Azerbaidjan, la 2 septembrie 1991), Cecenia (față de Federația Rusă, la 1 noiembrie 1991), Osetia de Sud (față de Georgia, la 28 noiembrie 1991), ș.a.m.d.

Congresul Extraordinar al Deputaților Poporului din URSS, convocat la două săptămâni după eșecul puciului, pe 2 septembrie 1991, a recunoscut independența celor trei republici Baltice, Estonia, Letonia și Lituania. Solicitarea recunoașterii independenței Republicii Moldova nu a fost trecută pe ordinea de zi a Congresului. Aceasta și datorită opoziției deputaților la Congres aleși în raioanele din stânga Nistrului.

Pe fondul destrămării de facto a URSS, Gorbaciov încerca păstrarea puterii centrale, propunând forme din ce în ce mai relaxate ale Tratatului Unional, pe care Elțin le respingea, una după alta – de la o Uniune de State Suverane (înainte de puci), la o Uniune Federativă, la una Confederativă a “Statelor doritoare” ([1], p. 499). Toate aceste formule prevedeau o singură armată, un sistem financiar comun și, ca instituții reprezentative, un Președinte și un Parlament.

3. Defecțiunea Ucrainei. Problema Crimeei.

În acest context s-a produs “defecțiunea Ucrainei”. La ședința din 11 octombrie 1991 a Consiliului de Stat al URSS, președintele Sovietului Suprem al RSS Ucrainene, Leonid Kravciuk a declarat că Sovietul Suprem al Ucrainei a hotărât ca Ucraina să nu mai participe la lucrările asupra Tratatului Unional înainte de referendumul asupra independenței Ucrainei, după care Kravciuk nu a mai participat la lucrările Consiliului. Din acest moment, Ucraina a intrat în prim-planul jocului politic. Leonid Kravciuk manevra abil din punctul de vedere al intereselor lui și ale Ucrainei. Referendumul pentru independență urma să se desfășoare, pe 1 decembrie, simultan cu alegerea președintelui Ucrainei. Conștient de linia de falie care separa Ucraina de Vest, naționalistă, de Ucraina de Est, majoritar etnic rusă, Kravciuk a adoptat o politică independentistă moderată, care asigura echilibrul de moment al celor două regiuni antagonice și care îi va asigura succesul în alegeri.

Odată cu blocajul ucrainean a ieșit la lumină problema Crimeei. În noiembrie 1991 Gorbaciov a adresat un avertisment ucrainenilor: “Dacă Ucraina părăsește Uniunea, Crimeea va insista asupra anulării alipirii sale din 1954 la Ucraina și va cere întoarcerea la Rusia. Dar dacă Ucraina rămâne în noua Uniune a Statelor Suverane, atunci Crimeea nu va avea obiecții în privința apartenenței sale la Ucraina.” Într-o primă instanță Elțin a pus problema în termeni similari, chiar mai duri: dacă vor dori să se separe, Ucraina și Kazahstanul vor trebui să restituie Rusiei teritoriile pe care bolșevicii li le-au atribuit, din teritoriile istorice rusești, la constituirea URSS; în ceea ce privește Ucraina, acest lucru însemna și Donbasul. Peste puțină vreme, însă, emisarul lui Elțin la Kiev, Ghennadi Burbulis, a dat asigurări că RSFSR va recunoaște independența Ucrainei în limitele teritoriale ale RSS Ucrainene, adică “în cadrul frontierelor pe care până și elementele cele mai extremiste ale RUH-ului nu le puteau visa” ([2], p.163).

Urmărind șirul ședințelor Consiliului de Stat se vede cum poziția independentistă a Ucrainei, contrară propriului rezultat al referendumului din martie, singulară și dezavuată la început, a contaminat treptat conducerile celorlalte opt republici care în martie 1991 – ca și RSS Ucraina – se pronunțaseră pentru păstrarea Uniunii.

4. Cronologia ședințelor Consiliului de Stat

La ședința Consiliului de Stat din **11 octombrie** ([3], doc. 5), când Gorbaciov a ridicat problema Tratatului Unional, toate privirile s-au întors spre Elțin, dar lovitura a venit din partea lui Kravciuk: „Sovietul Suprem al Ucrainei a hotărât să nu participe la lucrările asupra Tratatului Unional înainte de 1 decembrie, data referendumului asupra independenței.” ([2], p. 57). La acest stadiu, Elțin a reacționat în tandem cu Gorbaciov, propunând o adresare a Consiliului de Stat al URSS către Sovietul Suprem al RSS Ucraina, pentru a reveni asupra acestei hotărâri, propunere aprobată de toți liderii celorlalte republici, peste obiecțiile lui Kravciuk.

Ședința Consiliului de Stat din **14 noiembrie** a început sub auspicii sumbre. Cecenia, Republică Autonomă în cadrul RSFSR, își declarase independența (față de RSFSR). Președintele Elțin a declarat alegerile ilegale, a decretat Starea de Urgență în Cecenia și a ordonat manevre de intimidare ale trupelor Ministerului de Interne în regiune. Președintele Gorbaciov a dispus încetarea manevrelor și a criticat abordarea lui Elțin a evenimentelor din Cecenia. Elțin a apărut la ședința Consiliului ultimul, ca de obicei, și cu o figură întunecată: “Dacă dumneavoastră criticați Rusia, noi vă vom răspunde la fel. Noile noastre relații s-au încheiat. Ele nu au durat decât trei luni după august” au fost cuvintele lui, în loc de salut ([2], p. 132). Pe fondul acestei tensiuni nervoase, spre consternarea generală, Elțin, susținut de către Șușkievici, a revenit asupra celor convenite anterior, declarând că nu este de acord nici cu o structură federativă. Gorbaciov a pledat pentru păstrarea termenului de Uniune, “care permite integrarea tuturor formelor de relații, federative, confederative și chiar asociative. Voi trebuie să decideți.” Elțin, apreciind raportul de forțe (nu conta decât pe neexperimentatul profesor Stanislav Șușkievici, ajuns președinte al Sovietului Suprem Belarus; Kravciuk nu venise, iar asiaticii, sub conducerea lui Nazarbæev, rămâneau pro-Uniune, cum se exprimaseră, zdrobitor, la referendumul din martie), a făcut un pas înapoi: „Eu nu-i susțin pe extremiști. Să scriem cinstit: Un Stat Confederal.” Șușkievici a propus ca în următoarea ședință a Consiliului de Stat textul reamendat al Tratatului Politic să fie parafat de către șefii republicilor, pentru a da greutate supunerii lui spre aprobarea Parlamentelor republicilor (Sovietelor Supreme). Toată lumea părea mulțumită cu acest nou compromis.

Următoarea ședință a Consiliului de Stat, din **25 noiembrie**, a început cu o lovitură neașteptată, uluitoare, din partea lui Elțin: „Parlamentul rus nu este gata să ratifice concepția unui stat unificat, chiar unul confederal. O definiție a Uniunii drept Confederație de State Democratice ar fi mai convenabilă.” Șușkievici, care propusese parafarea formei Stat Confederal pentru această întrunire a Consiliului de Stat, a cerut acum amânarea parafării. Părea a fi vorba deja de o coordonare a pozițiilor separatiștilor. Gorbaciov nu s-a mai putut stăpâni: „Ceea ce unelțiți nu este o amânare. Distrugeți însuși fundamentul documentului...Țara e cufundată în haos, iar voi trageți sfori.” ([2], p. 149). Islam Karimov, deja președinte al RSS Uzbekistan, care lipsise la 14 noiembrie, venise acum cu mandat clar, pentru a-l sprijini pe Elțin: „Tratatul nu poate fi parafat de către membrii Consiliului de Stat, câtă vreme nu a fost trecut prin comisiile de specialitate ale parlamentelor republicilor.” Gorbaciov era torpilat cu propriile argumente, cele de constituționalitate. În fața acestei noi alianțe independentiste, Elțin-Șușkievici-Karimov, președintele Gorbaciov a jucat (nu pentru prima dată) scena părăsirii ședinței: “Rămâneți singuri și decideți!” ([1], p. 504). Înfruntarea a fost spectaculoasă și dură ([2], p. 151-153), dar, până la urmă, s-a

ajuns la un nou compromis. Ultimul. Peste cinci zile rezultatele referendumului din Ucraina vor schimba complet datele problemei, iar peste încă o săptămână puciul de la Beloveja va dizolva Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice.

5. Reacția SUA

Președintele G.H.W. Bush și secretarul de Stat James Baker, preferau ca partener de discuție o Uniune, cel puțin a celor patru republici pe teritoriile cărora era dispersat armamentul nuclear sovietic: RSFSR, Ucraina, Kazahstan și Belerus. Dimpotrivă, Departamentul Apărării, condus de către Dick Cheney, pleda pentru o cât mai rapidă dezintegrare totală a URSS, pentru distrugerea completă a inamicului înfrânt. Până la puciul din august, Bush a urmat o politică de sprijinire a lui Gorbaciov în păstrarea Uniunii rămase dincolo de cele șase republici care refuzaseră participarea la noul Tratat Unional. În memoriile sale Bush scrie: „Voiam să văd o schimbare stabilă și, mai ales, pașnică. Cheia acestei schimbări, credeam, era un Gorbaciov puternic și o structură centrală eficientă.” ([4], p. 502)

În ajunul referendumului din Ucraina – când pe plan intern orice propagandă electorală încetează – a apărut în presă o scurgere de informații care sugera că Statele Unite vor recunoaște Ucraina în cazul unui vot favorabil la referendum. Gorbaciov, profund afectat de această lovitură sub centură, a dispus să se dea un comunicat al serviciului de presă prezidențial, în care se exprima „uimirea” în legătură cu acest fapt. Bush l-a sunat imediat pe Gorbaciov, dar fără scuze, „asigurându-l că nu vrea să-i creeze dificultăți nici lui, nici lui Elțin”. De data aceasta Gorbaciov a fost tranșant: „Scurgerea de informații de la Casa Albă denotă nu numai că Statele Unite vor să influențeze evenimentele din Uniunea Sovietică – aveți această influență – ci și să se amestece în treburile noastre interne.”

După două zile de la acest incident, rezultatele scrutinului din Ucraina au confirmat victoria abilei politici a lui Kravciuk: de data aceasta votul a fost masiv pentru independență, iar Leonid Kravciuk a câștigat detașat, din primul tur de scrutin, președinția Ucrainei.

6. Reacția României.

Declarația din 28 noiembrie 1991 a Parlamentului României privind Referendumul din Ucraina a căzut ca o lovitură de sabie venită din adâncul Istoriei noastre:

„Este dreptul Ucrainei să organizeze un referendum pentru independența sa, dar acest referendum nu poate avea valabilitate în privința teritoriilor românești anexate abuziv de fosta U.R.S.S., teritorii care nu au aparținut niciodată Ucrainei și sunt de drept ale României.

Parlamentul României declară solemn că referendumul organizat de autoritățile de la Kiev în teritoriile românești încorporate cu forța în cadrul fostei U.R.S.S. – respectiv în Bucovina de Nord, Ținutul Herța, Ținutul Hotin, precum și în județele din sudul Basarabiei – este nul și neavenit, precum și consecințele acestuia.

Parlamentul României solicită guvernului țării să înceapă de urgență negocieri cu autoritățile de la Kiev în problema teritoriilor românești anexate cu forța de U.R.S.S.

Această declarație a fost adoptată de Parlamentul României în ședința din 28 noiembrie 1991, cu unanimitate de voturi.” [5]

Pentru unii dintre noi – pentru foarte mulți dintre noi! – acesta este un postulat, o premisă de la care începe și la care se termină orice discuție. Ceea ce auzim astăzi pe toate canalele media aservite Kievului este Trădare de Țară, indiferent de meandrele argumentației.

NOTE

[1] Mihail Gorbaciov, *Amintiri. Viața mea înainte și după perestroika*, Litera (2013)

[2] Andrei S. Graciov, *Nafragiul lui Gorbaciov – Adevărata Istorie a Destrămării URSS*, Nemira, 1995.

[3] Svetlana Savranskaia and Tom Blanton, *The End of the Soviet Union* – Declassified Documents, National Security Archive, Briefing Book 783, Dec. 2021.

<https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2021-12-21/end-soviet-union-1991>

[4] George Bush, Brent Scowcroft, *A World Transformed*, Knopf (1998); epub:592.

<https://archive.org/details/worldtransformed00bush/page/502/mode/2up>

[5] <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/35747>